

פרק יב / ברוריה בן-דוד (וייס)

כל ישראל הכירו בשאול כמלך עליהם. הוא עמד בראש העם והוכיח את יכולתו להדוף אויב. עם המלכתו המחודשת של שאול פסק שמואל להיות שופט וראש העם. עתה הגיע שעת הפרידה של שמואל מעמו, וכדרכם של ראשי ישראל לפניו משה ויהושע הוא מסכם בדבריו האחרונים את תקופת שיפוטו ואת התקופה כולה, תקופת השופטים. ומזהיר את המלך הצעיר ואת העם מפני מעשים בלתי רצויים ומסוכנים.

מהי הסכנה האורבת למלך צעיר כשואל?

שמא תזוח דעתו בגלל הצלחתו וניצחונו וירום לבבו ויבקש שררה ומנעמי שלטון להנאתו.

את מי העמיד שמואל לדוגמה כמנהיג נקי כפיים?

את עצמו, הוא שאל את העם כיצד התנהג כשופט. האם היה שליט המטיל מסים על העם ומושל בו בעריצות? האם לקח כופר או שוחד כדי להעלים עיניו ממעשה רשע? יכול להיות שבגלל התנהגות בניו רצה להיבדל מבניו בהדגשת ניקיון כפיו. "הנה ענו בי נגד ה' ונגד משיחו את שור מי לקחתי וחמור מי לקחתי ואת מי עשקתי את מי רצותי ומיד מי לקחתי כפר ואעלים עיני בו? ואשיב לכם" (פס' ג). ענו בי – העידו בי, הגידו אם יש תלונה עלי בפני ה' ובפני משיחו שאול, אם עשקתי מישהו וגזלתי מרכושו, או לקחתי כופר? מוכן אני להחזיר כל מה שלקחתי שלא בצדק. דברי שמואל מזכירים את דברי משה אל ה' בימי התקוממות קורח ועדתו (במד' טז טו). "ויחר למשה מאד ויאמר אל ה' אל תפן אל מנחתם לא חמור אחד מהם נשאתי ולא הרעתי את אחד מהם".

ומה הייתה תשובת העם?

"לא עשקתנו ולא רצותנו ולא לקחת מיד איש מאומה" (פס' ד). לא לקחת מאיש מאומה, נהגת בניקיון כפיים ושפטת בצדק.

"ויאמר אליהם עד ה' בכם ועד משיחו היום הזה, כי לא מצאתם בידי מאומה, ויאמר : עד" (פס' ה). ה' הוא העד בינינו כי כל ישראל מאשרים את ניקיון כפיי.

כך נהגו העדים לקיים עדותם. ביהושע כד כב : "ויאמר יהושע אל העם עדים אתם בכם, כי אתם בחרתם לכם את ה' לעבד אותו, ויאמרו : עדים". וברות ד יא : "ויאמרו כל העם אשר בשער והזקנים עדים, יתן ה' את האשה הבאה אל ביתך כרחל וכלאה, אשר בנו שתיהם את בית ישראל, ועשה חיל באפרתה וקרא שם בבית לחם".

מדוע מספר שמואל את קורות העם מיציאת מצרים ועד ימיו?

ברצונו להוכיח שאין העם זקוק למלך להושיעו בשעת מצוקה, כי מכל צרותיהם ה' תמיד הושיעם. גם משה הזכיר לעם את הטובות שעשה ה' בהוליכו את ישראל במדבר ובניצחונם על אויביהם בראשית כיבוש הארץ (דב' כט א-ח). וכשקרבו ימי יהושע למות, הוא כינס את זקני העם והזכיר את כל הטובות שעשה להם ה' מאז ימי האבות ועד כיבוש הארץ. "ואתם ראיתם את כל אשר עשה אלקיכם הוא הנלחם לכם" (יהו' כג ג).

נמנה את כל המקרים הללו :

בשעבוד מצרים שלח ה' את משה ואהרן להצילם והם לא היו מלכים.
כשסיסרא, פלשתים, מואב ומדין הציקו להם והעם צעק אל ה', ה' שלח שופטים מושיעים את דבורה, את ירובעל, את יפתח ואת שמואל ויצילום. "וישלח ה' את ירבעל ואת בדן ואת יפתח ואת שמואל ויצל אתכם מיד איביכם מסביב ותשבו בטח" (פס' יא). "בדן" הכוונה לדעת חז"ל לשמשון שהיה משבט דן.
גדעון היה הגדול בשלושת השופטים שמזכיר שמואל כי זכה לגלוי השכינה. סיבה נוספת לגדולתו, גדעון סירב להיענות לבקשת "איש ישראל" למלוך על ישראל (שופ' ח כב-כג).
שמואל אינו מתייחס לעצמו בגוף ראשון הוא לא אמר אותי, גם משה רבנו בספרים שמות, במדבר, מתייחס לעצמו בגוף שלישי. זה היה מנהגם של רבים מהקדמונים, גם בסגנונו של מלך "והמלך שלמה ברוך" (מ"א ב מה).

מדוע עלה בדעת העם לבקש מלך?

שמא מיראתם את נחש העמוני. ראו כי מלך בא עליהם וביקשו מלך שיילכד את כוחות העם למלוך עליהם. גם התבוסה במלחמה נגד הפלשתים וחורבן שילה קודם לכן שימשו כנראה עילה לבקשתם.

ה' נענה לתביעת העם והמליך עליהם את שאול.

מה מייחד את העם ואת מלך ישראל מעמים אחרים?

תפקידו הייחודי של מלך ישראל, שאין ישראל ככל הגויים, עליהם לשמוע בקול ה', אין להמרות את פיו, והמלך חייב להיות שופר לחוקי ה'.
המצווה לשמוע בקול ה' והאיסור להמרות את פיו הם תנאי. אם יקיימו זאת ילך ה' לפנייהם ויהיה מגנם. ככתוב בספר דברים יא יג: "והיה אם שמע תשמעו אל מצותי אשר אנכי מצוה אתכם היום לאהבה את ה' אלקיכם ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם". ואם יעשו את ההפך ממה שציוה ה': "והיתה יד ה' בכם ובאבותיכם" (פס' טו), כשם שהייתה ידו לרעה באבותיהם כשסרו מדרכיו בשנות המדבר ובתקופת השופטים.

העם קיבל את משמיהם כי בתביעתם למינוי מלך התעלמו ממלכות ה'. מה האות?

ישתנו סדרי בראשית. ה' יעשה נס לעיניהם כדי שיהיה להם אות לגדולתו של ה' ולשלטונו על כל העולם. בארץ ישראל אין גשמים יורדים בתקופת קציר חטים שזמנו בחודש סיוון (שבועות – ראשית קציר חטים). לפי מסכת תענית א, ז ירידת גשמים בעת קציר החטים סימן קללה הוא. "ויתן קלות ומטר, ודעו וראו כי רעתכם רבה אשר עשיתם בעיני ה' לשאול לכם מלך" (פס' יז). "ויקרא שמואל אל ה', ויתן ה' קלת ומטר ביום ההוא, ויירא כל העם מאד את ה' ואת שמואל" (פס' יח).
וכן נאמר ביהושע: "ויראו אתו כאשר יראו את משה כל ימי חייו" (יהו' ד יד).

כשם שה' יכול לשנות סדרי בראשית כך יוכל להביא כליה על ישראל. הגשם הוא אות לכעסו של ה'. העם נבהל מאוד חשש שהקולות מברשים רעה שתבוא עליהם. מיד ביקשו משמואל להתפלל בעדם "ואל נמות כי יספנו על כל חטאתינו רעה לשאל לנו מלך" (פס' ט). על כל חטאתינו הכוונה לעבודת הבעלים בימי השופטים שהזכיר שמואל.

כיצד הרגיע שמואל את העם?

"כי לא יטש ה' את עמו בעבור שמו הגדול, כי הואיל ה' לעשות אתכם לו לעם" (פס' כב). עיקר תכליתם של דברי שמואל האחרונים לעם הוא הקשר שבין ה' לבין ישראל שהוא קשר בל ינותק. כי לא ייטוש ה' את עמו בעבור שמו הגדול, שלא יאמרו הגויים תשש כוחו מלהושיע, כי הואיל ה' לעשות אתכם לו לעם סגולה. יהושע בפרשת עכן אמר: "ומה תעשה לשמך הגדול" (יהו' ז ט), ושמואל אמר: "בעבור שמו הגדול". שמואל מבטיח להמשיך להתפלל בעד העם ולהורות להם את הדרך הטובה והישרה שלאורה יעבדו את ה' בכל לבבם.

אחרית פעולתו של שמואל כשופט דומה לראשית פעולתו, כשם שתבע מישראל שיסירו את אלהי הנכר מתוכם ויכינו לבבם לעבודת ה' לבדו (ז ג), כן חוזר שמואל בדברי הפרידה מהעם ומזהירו שהליכה אחרי אלוהים אחרים סופה עונש וכליה. גם במצפה כשפלשתים עלו למלחמה על ישראל כתוב: "וירעם ה' בקול גדול" (ז י) (נשמעו רעמים חזקים), וכן בגלגל "ויתן ה' קלת ומטר ביום ההוא" (פס' יח). ללמד להורות ולהוכיח שה' הוא אלוקי התשועה במלחמה, והשופט או המלך יונק סמכותו וכוחו מרוח ה'.

קריאת הפרק לפי חלוקת תפקידים.

עבודה בכתב

- 1) כתבו חיבור: פרידת שמואל מהעם.
- 2) כתבו בלשון הספר:
 - א) אני זקנתי ושערותיי הלבינו.
 - ב) העידו בי.
 - ג) גזלתי.
 - ד) לחצתי, קיפחתי.
 - ה) תעשו ההפך ממה שציווה ה'.
 - ו) הוספנו על כל חטאתינו.
 - ז) תעשו מעשים רעים.
 - ח) תושמדו

3) מי אמר למי?

- א) אני זקנתי ושכתי.
- ב) הננו ענו בי נגד ה' ונגד משיחו.
- ג) את שור מי לקחתי ואת מי עשקתי, את מי רצותי.
- ד) ויאמרו: לא עשקתנו ולא רצותנו.
- ה) לא לקחת מיד איש מאומה.
- ו) וישלח ה' את ירבעל ואת בדן ואת יפתח ואת שמואל.
- ז) כי רעתכם רבה אשר עשיתם בעיני ה' לשאול לכם מלך.
- ח) כי לא יטש ה' את עמו בעבור שמו הגדול.